

Příchod a vývoj naší řecké menšiny

Řecko je oblíbený každoroční prázdninový cíl desetitisíců, ba spíše statisíců českých turistů. Avšak jakési malé Řecko máme také doma. Nepříliš početná komunita „našich“ Řeků (necelé čtyři tisíce) představuje diasporu prezentující „ellinismó“ (ελληνισμός) tj. řečtví a řeckou kulturu kromě velkých měst – Prahy, Brna, Ostravy - především právě zde, na severní Moravě. V Olomouckém kraji jsou takovými středisky řečtví Javornicko, Jesenicko, Zlatohorsko a Šumpersko. Ve dvou městech Olomouckého kraje vznikly díky početnější a aktivní řecké komunitě také řecké obce, a to v Jeseníku a v Šumperku.

Po celá staletí byly kontakty a styky mezi oběma národy víceméně sporadické a náhodné. Také cyrilometodějská mise působící na našem území v 9. století, přes nepochybné kulturně-historické reminiscence v českém prostředí, měla ve svém konečném efektu významnější roli v jihoslovanském a východoslovanském prostředí. Příležitostně a nepočetně byly česko-řecké vztahy po celý středověk, jako např. jednání husitů s konstantinopolskou ortodoxní církví r. 1452 nebo působení řeckého emigranta Jakuba Palaeologa v Čechách v 16. století, cesty českých šlechticů, jako byli Bohuslav a Jan Hasištejnští z Lobkovic, Václav Vratislav z Mitrovic nebo známý Kryštof Harant z Polžic, na území osmanské – dříve řecké byzantské říše. Řecký boj za svobodu v období turecké okupace Řecka přivedl do Čech a na Moravu jednotlivé uprchlíky, z nichž nejznámější jsou Alexandrové Ypsilantisové - mladší z nich byl vůdce Filiki Eterie (Φιλικη Εταιρεία - Tajné sdružení k osvobození Řecka). Málo intenzivní vzájemné kontakty charakterizují rovněž celé 19. a první polovinu 20. století. Zlom přinesla až druhá světová válka a následné rozdělení světa. Zde je počátek masové přítomnosti řeckého etnika na našem území a s ním spojený rozmach vzájemných kulturních, společenských a historických vazeb.

Druhá světová válka měla pro Řecko fatální následky. Silné partyzánské hnutí, které téměř svépomocí (podobně jako partyzánská armáda Josipa Broze Tita na území bývalé Jugoslávie) dokázalo osvobodit větší část území vlasti, bylo z valné většiny vedeno levicí, zejména komunistickou stranou Řecka. Partyzánský odboj byl poznamenán rovněž vzájemnými krvavými srážkami levicových a pravicových nebo promonarchistických oddílů. Dohoda W. Churchilla a J. V. Stalina o rozdělení poválečných sfér vlivu na Balkáně přikla Řecko Velké Británii, která zprvu v zájmu vlastních velmocenských ambicí a později ve shodě s americkou politikou a politikou západních zemí vůči nově vzniklému sovětskému bloku, zasahovala nekompromisně do vnitřní politiky Řecka. Úlohu vyčerpané Velké Británie převzaly v průběhu občanské války Spojené státy. Nucená demobilizace levicových ozbrojených složek – Národně osvobozené armády Řecka (ELAS), které předcházela krvavá střelba do stovek tisíců demonstrantů, a následná bitva o Athény mezi místními oddíly ELAS a Brity v prosinci 1944 až lednu 1945, dosazení nepopulárního monarchistického režimu, nucené a manipulované volby atd., to vše vyústilo v několikaletou občanskou válku (1946 až 1949), jejíž bilance byla katastrofální. Přivedla Řecko téměř k rozdělení země, stovky tisíc lidí ztratilo domovy, desítky tisíc – podle některých údajů až kolem sta tisíc – lidí bylo zabito, další více než jedno sto tisíc Řeků bylo nuceno emigrovat, celkově lidské a materiální ztráty v mnohém převýšily následky druhé světové války. V této politické katastrofě a následné emigraci z let 1948 a 1949 má původ převážná část naší řecké minority.

Emigrace měla dvě fáze, tzv. dětskou v roce 1948, při níž byly transportovány z vojenskými aktivitami ohrožených horských vesnic severního Řecka děti do patnácti let i s nepočetným doprovodem především mladých vychovatelek. V této souvislosti se občas objevuje pojem „podomazoma“ (πεδομαζομα), což znamená násilný odvod dětí. Termín

původně vznikl za doby turecké – osmanské nadvlády (turkokratie) na Balkáně a představoval nucené odvody nejstarších synů v dětském věku z křesťanských rodin k islámské převýchově a použití pro potřeby osmanského státu, především do vojenských oddílů janičářů, později také pro sultánský palác. Název pedomazoma pro tyto násilné odvody, které znamenaly zejména v 15. a 16. století pro řecký národ značné demografické ztráty, však nelze přenášet na organizovaný přesun dětí z řeckého pohraničí na sklonku občanské války. Ten byl totiž až na vzácné výjimky dobrovolný, měl podobu záchrany dětských životů a zdraví před válečnými útrapami a znamenal pro děti vysvobození z hladu, stálé úzkosti a obav. Přesun dětí proběhl na žádost KSŘ a tzv. Prozatímní demokratické vlády v Řecku nejen se souhlasem rodičů, ale často na jejich popud. Vlastní transport byl sice pro mnohé účastníky zkouškou sil a vytrvalosti, ale na jeho konci čekaly daleko lepší životní podmínky, než byly internační a převýchovné tábory královny Frederiky, nebo osud bezprizorných sirotků.

Druhá fáze o rok později (r.1949) přivedla opět hlavně do zemí východního bloku Rumunska, Bulharska, Maďarska, Sovětského svazu, Polska a také Jugoslávie dospělou vlnu emigrace. Poražení bojovníci DSE (tzv. Demokratické armády Řecka – Δημοκρατικός Στρατος της Ελλάδας) a jejich rodinní příslušníci dobrodružnými transfery vlaky, nákladními auty nebo v podpalubích nákladních lodí z Albánie, případně Jugoslávie přicházeli po skupinách do uvedených zemí. Vyhnuli se tak osudu desetitisíců příslušníků a sympatizantů levice vězněných léta v internačních táborech. Zatímco děti do 15 let a jejich nepočetného dospělého doprovodu k nám přijelo v r. 1948 téměř čtyři tisíce, emigrace dospělých dosáhla čísla přibližně osmi a půl tisíce, celkem k nám tedy emigrovalo třináct a půl až čtrnáct tisíc řeckých uprchlíků (objevují se i vyšší, ale nepotvrzené údaje až k číslu sedmáct tisíc).

Děti i dospělí po příchodu v přijímacích centrech prošli lékařským ošetřením, deratizací a karanténou, byli oděni z fondů celonárodních dobrovolných sbírek a děti byly poté rozděleny do středisek a dětských domovů v Čechách a na Moravě, zprvu zčásti i na Slovensku. Většina dětí vystřídala do doby, než se dostaly zpět ke svým rodinám, nebo do dospělosti, více domovů, počet domovů u jednotlivců kolísal obvykle kolem čísla šest. Hodně dětí bylo umístěno v severomoravských dětských domovech v Uničově, Sobotíně, Brankách na Moravě, Prostřední Bečvě, Albrechticích, Budišově nad Budišovkou, Chrastavě, Bílé Vodě u Javorníku, a dalších. V Čechách byly nejznámější domovy v Kysiblu-Kyselce u Karlových Varů a Nové Hrady v jižních Čechách.

O děti se vedle českého personálu starali rovněž řečtí vychovatelé a učitelé. Většina domovů měla podobný režim a rozvržení dne. Dopoledne probíhalo vyučování, před ním ráno po budíčku, rozvíčce a snídani poslech stanice „Svobodné Řecko“, odpoledne bývaly společné procházky, sportovní nebo společenské hry, nácvik zpěvu, tanců, večer povinná příprava do školy a samostudium. Dětské domovy, jak děti dorůstaly, byly postupně rušeny, poslední z nich existovaly do poloviny 60. let. V další etapě byly děti od počátku 50. let začleňovány po zvládnutí základů češtiny do českých škol, kde byly vyučovány spolu s českými vrstevníky. Příchod zvláště dětské emigrace měl značnou odezvu v dobovém tisku, protože děti, evakuované z prostoru bojů, byly po cestě trvající často i několik měsíců hladové, nemocné, v rozedraných šatech a bosé, ve špatném psychickém stavu.

Řeckým dětem a jejich pobytu u nás byla již v roce 1951 věnována výstava v Praze realizovaná Československo-řeckou společností, která byla založena právě za účelem organizace akce. Zde byly vystaveny nejružnější předměty ze života dětí – řecké učebnice,

pohádky a jiná beletrie, gramofonové desky atd. Vzniklo také několik dobových dokumentárních a současně propagačních filmů o řeckých dětech a občanské válce.

Řecká strana i československé státní orgány se snažily zejména v první době emigranty koncentrovat do oblastí zejména v bývalém sudetském pohraničí, především na Žambersku, Jesenicku, Krnovsku a Bruntálsku. Zde mnohdy tvořili Řekové výrazné a dominantní komunity, ba v nejednom případě vytvářeli téměř čistě řecké obce. To byl případ Horního a Dolního Údolí pod Rejvízem u Zlatých Hor, kde se usadilo koncem roku 1949 kolem sto padesáti řeckých rodin, které pocházely z jedné vsi u Kastoriá v severním Řecku.

Z existenčních důvodů, když se ukázalo, že návrat nebude tak brzký, jak se původně předpokládalo, se začali Řekové stěhovat do větších měst za práci, především do průmyslu, který nabízel lepší prosperitu a uplatnění – na Ostravsko, Karvinsko, také do dalších velkých měst jako Hradec Králové, Brno, Praha. Rovněž z vesnic přesídlovali do blízkých větších měst – do Javorníku, Jeseníku, Zlatých Hor, Šumperku, Krnova, Bruntálu apod.

Počátkem 50. let proběhla první vlna repatriace, která se týkala jen malého procenta běženců, především zajatců. Do počátku 80. let, kdy se nejrůznější řecké organizace zasazovaly do boje za právo návratu, zde sídlili Řekové jako cizinci s trvalým povolením pobytu a bez možnosti návratu. Ten nastal až po politických změnách a pádu vojenské junty v mateřském Řecku. Částečná repatriace a reemigrace však probíhala již od poloviny 70. let 20. století. Tisíce mladých Řeků, z generace u nás narozené, se stěhovaly do země, k níž měly vztah jako ke své vlasti. Bezproblémový návrat měli občané s řeckou národností, komplikovanější návrat měli Slavomakedonci vlivem iredentistického a nacionalistického hnutí.

V Česku přesto zůstala poměrně početná skupina řeckých občanů, neboť jen část z řecké komunity u nás zažádala o české občanství (zde opět převažují slavofóni). Její počet bývá udáván různě, ale v reálu se pohybuje kolem čísla čtyři tisíce. Tato komunita je průběžně posilována řeckými podnikateli a studenty z Řecka a Kypru, kteří se u nás usazují. Etnická identita českých Řeků je poměrně silná, přes masivní začlenění do majoritní společnosti. Výstava má přiblížit v další své části řeckou diasporu zejména v těch oblastech, které tvoří a posilují její etnickou identitu.

